

In een volumen dat bestemd was om met dit deel de beide panelen van een tweeluik te vormen, heb ik getracht een beeld te geven van een echtpaar uit de Belle Epoque, mijn vader en mijn moeder, vervolgens verder terug te gaan in de tijd, naar voorouders van mijn moeders kant, gevestigd in het België van de negentiende eeuw, en daarna, met meer lacunes en tot steeds eenvoudiger lijnen teruggebrachte figuren, tot aan het Luik van de rococotijd en zelfs tot aan de middeleeuwen. Een enkele maal heb ik, door mijn verbeeldingskracht in te spannen en er derhalve even van af te zien me in het verleden vast te houden aan dat slappe koord dat de geschiedenis van een geslacht vormt, getracht door te dringen tot aan de Romeinse tijd of de tijd vóór de Romeinen. Ik zou hier de tegenovergestelde werkwijze willen volgen, dus regelrecht uitgaan van onbetreden verten om dan, door steeds verdere inkrimping van het gezichtsveld, waarbij echter de menselijke persoonlijkheden steeds duidelijker, steeds beter omljnd naar voren komen, te belanden bij het Rijsel van de negentiende eeuw, bij het waardige en tamelijk verdeelde gezin van een groot bourgeois en een degelijke bourgeoisie uit het Tweede Keizerrijk, ten slotte bij de onophoudelijk uit de familietraditie losbrekende man die mijn vader was, en bij een klein meisje dat tussen 1903 en 1912 op een heuvel in Frans-Vlaanderen de eerste beginselen van het leven leert. Als de tijd en de levenskracht me ervoor worden gegeven, zal ik misschien doorgaan tot 1914, tot 1939, tot het moment waarop de pen uit mijn hand valt. We zullen wel zien.

Van dat gezin, of liever die gezinnen, waarvan de opeenvolging de vaderlijke lijn van mijn geslacht vormt, ga ik dus proberen afstand te nemen door ze terug te zetten op hun plaats, die klein is, in de onmetelijkheid van de tijd. We zullen over die personen die niet meer zijn, over die menselijke stofjes heen reiken om aan

het tijdperk te komen waarin van hen nog geen sprake was. En we zullen hetzelfde doen met de decors: dat stationsplein, die citadel van Rijssel of dat belfort van Bailleul, die 'deftige' straat, dat kasteel en dat park zoals men ze ziet op oude prentbriefkaarten waarop mooie plekjes of bezienswaardigheden van de streek staan afgebeeld, dat alles zullen we achter ons laten. We zullen, om zo te zeggen, opstijgen van dit plekje in het département du Nord dat voorheen een deel van de Spaanse Nederlanden was en, steeds verder omhoog gaand, over een stuk van het hertogdom Bourgondië, van het graafschap Vlaanderen, van het koninkrijk Neustrië en van Belgisch Gallië heen vliegen, in een tijd waarin het nog geen bewoners en geen naam had.

'Vóór de geboorte van de wereld', declameert de Geappelleerde van Racine hoogdravend in zijn komisch pleidooi. 'Ach, advocaat, laten we overgaan tot de zondvloed!' roept de rechter, een geeuw onderdrukkend. En het gaat inderdaad om een water-vloed. Niet om de mythische zondvloed die de aardbol verzwolg, zelfs niet om een willekeurige plaatselijke overstroming waarvan de folklore van verschrikte volkeren nog sporen bewaart, maar om die onheuglijke stormvloeden die in de loop der eeuwen de kust van de Noordzee hebben overspoeld en daarna weer verlaten, van kaap Gris-Nez tot aan de Zeeuwse eilanden. De oudste gevallen van dit opdringen van de zee dateren van lang vóór de mensheid. De lange, naar het oosten afbuigende duinenrij is vervolgens in prehistorische tijden opnieuw ingestort, en tegen het eind van de Romeinse tijd nogmaals. Als men door de vlakke gaat die van Atrecht naar Ieper loopt en zich onkundig van onze grenzen verder uitstrekt in de richting van Gent en Brugge, heeft men het gevoel voort te schrijden over een bodem waarvan de zee zich de vorige dag heeft teruggetrokken, en waar ze wellicht morgen zal weerkeren. Naar Rijssel, Anzin en Lens toe liggen, onder de door de mijnexploitatie omgewelde humus, de fossiele wouden opeengeperst, geologische resten van een andere, tot nog onheuglijker tijden teruggaande kringloop van klimaten en seizoenen. Van Malo-les-Bains tot Sluis golven de door de zee en de wind gebouwde duinen, in onze dagen ontluisterd door kokette villa's, winstgevendende casino's, winkeltjes in luxe-artikelen of prullaria, en niet te vergeten

de militaire installaties, al die rommel die over tienduizend jaar niet meer te onderscheiden zal zijn van de organische en anorganische, door de zee langzaam tot zand verpulverde brokstukken. Bergen die men elders heuvels zou noemen, de Kasselberg, in het noorden voortgezet door de viervoudige golf van het Vlaamse heuvelland, de Katsberg, de Kemmelberg, de Rodeberg en de Zwarteberg, welke laatste ik meer van nabij ken dan de andere omdat ik daar als kind heb gewoond, verrijzen als bulten op deze lage gebieden. Hun grès en hun zand- en kleigronden zijn zelf sedimenten die langzamerhand tot vaste grond zijn geworden; nieuwe watermassa's die het land overspoelden, hebben die grond vervolgens om deze verhogingen heen afgeschuurd tot zijn huidige niveau: hun bescheiden toppen bevestigen het. Ze dateren uit een tijd waarin het stroomgebied van de Theems zich tot Holland voortzette, waarin de navelstreng tussen het vasteland en dat wat later Engeland zou worden, nog niet was doorgesneden. Ook in andere opzichten getuigen zij. Het vlakke land er omheen is door de monniken en boeren uit de middeleeuwen meedogenloos ontgonnen, maar de hoogten, die moeilijker in bouwland zijn om te zetten, hebben in de regel meer van hun bomen behouden. Kassel is evenwel al vroeg kaal gekapt om plaats te maken voor het verschanste kamp waarin de door een naburige stam en later door de soldaten van Caesar aangevallen stam zich terugtrok. De oorlog heeft met bijna regelmatige tussenpozen zijn voet bestookt, zoals vroeger de vloedbewegingen van de zee. De andere verhevenheden zijn beter in het bezit gebleven van hun hoge hout, waaronder bij voorkomende gelegenheid ballingen een wijkplaats zochten. De Zwarteberg in het bijzonder dankt zijn naam aan de donkere sparren waarmee hij vóór de stompzinnige brandoffers van 1914 was bedekt. De granaten hebben door het vellen van deze bomen zijn aanzien grondiger veranderd dan door de vernietiging van het kasteel dat mijn betovergrootvader in 1824 had laten bouwen. De bomen zijn zoetjesaan teruggekeerd, maar zoals altijd in dergelijke gevallen, hebben andere houtsoorten de plaats van de vorige ingenomen: de donkere sparren, gelijk aan die welke men op de achtergrond van landschappen van Duitse schilders uit de Renaissance ziet, overheersen niet meer. Het is

nutteloos zich de ontbossingen en, als die er komen, de herbebossingen van de toekomst voor te stellen.

Maar we gaan te snel: we stormen onwillekeurig de helling af die ons naar het heden terugvoert. Laten we liever die wereld gadeslaan die nog niet door ons wordt overstroomd, die enkele mijlen van het met heidevelden doorsneden woud dat zich bijna ononderbroken uitstrekt van Portugal tot Noorwegen, van de duinen tot de toekomstige Russische steppen. Laten we in onszelf die groene oceaan herscheppen, niet onbeweeglijk zoals driekwart van onze voorstellingen van het verleden zijn, maar bewegend en veranderend met het verstrijken van de uren, de dagen en de seizoenen die heenvlieden zonder door onze kalenders en onze klokken te zijn aangegeven. Laten we toezien hoe de winterkale bomen in de herfst roestrood kleuren en de sparren in de lente hun splinternieuwe, nog met een dun bruin vliesje bedekte naalden wiegen. Laten we ons onderdompelen in die bijna maagdelijke stilte, niet verstoord door gerucht van menselijke stemmen of gereedschappen, waarin de enige geluiden bestaan uit het gezang van de vogels of hun waarschuwend roep wanneer een vijand, wezel of cekhoorn, naderbij komt, het gegons van de myriaden muskieten, jagers en prooi tegelijk, het gegrom van een beer bij zijn poging om in de gleuf van een boomstronk een honingraat te bemachtigen die door de bijen onder woedend gezoem wordt verdedigd, ofwel het gereutel van een hert dat door een lynx wordt uiteengereten.

In de van water verzadigde moerassen neemt een eend zijn duik, maakt een zwaan die op de wieden gaat zijn kolossaal gerucht van losgegooide zeilen; veldslangen glijden geruisloos over het mos of bewegen ritselend over de dorre bladeren; stijve grassen trillen op de duintoppen in de wind van een zee die nog door de rook van geen enkele stoomketel, de olie van geen enkele motorbrandstof is verontreinigd en waarop zich nog geen enkel schip heeft gewaagd. Soms, in volle zee, de krachtige fontein van een walvis; het vrolijke gebuitel van de bruinvissen, zoals ik ze heb gezien vanaf de voorplecht van een boot volgeladen met vrouwen, kinderen, op goed geluk meegenomen huisraad en donsdekken, waarop ik me in september 1914 met de mijnen bevond, via Engeland op weg naar het niet door de vijand over-

weldigde Frankrijk; en het elfjarige kind voelde reeds vaag dat de vrolijkheid van die dieren tot een zuiverder en goddelijker wereld behoorde dan die waarin mensen mensen doen lijden. We vallen alweer terug in menselijke anekdoten. Laten we onze draad weer opvatten en meedraaien met de aarde, deze mooie planeet aan de hemel, die zoals altijd onbewust van zichzelf rondwentelt. De zon verwarmt de dunne korst waarin het leven beweegt, doet de knoppen openbarsten en de kadavers tot ontbinding overgaan, onttrekt aan de bodem een damp die zij vervolgens doet oplossen. Dan komen grote nevelbanken de kleuren vervagen, de geluiden smoren, de vlakten van het vasteland en de golven van de zee bedekken met één dichte grijze wade. Daarop volgt de regen, neertrommelend op miljarden bladeren, door de aarde ingedronken, door de wortels opgezogen; de wind doet de jonge bomen doorbuigen, velt oude stammen, jaagt met een onmetelijk geraas door alles heen. Ten slotte, in de opnieuw neergedaalde stilte, de onbeweeglijke sneeuw, met op haar oppervlak geen andere sporen dan die van hoeven, poten of klauwen, of de stervormige prenten die de vogels er bij het neerstrijken in afdrucken. Op maannachten vormen de lichtplekken een spel, zonder dat er een dichter of een schilder nodig is om het gade te slaan, zonder dat er een profeet aanwezig is om te voorzien dat eens een soort insecten, met grove schilden bedekt, zich daarboven zal wagen in het stof van die dode bal. En als het licht van de maan ze niet onzichtbaar maakt, schitteren de sterren, ten naaste bij geplaatst zoals ze het thans zijn, maar nog niet door ons met elkaar verbonden in denkbeeldige vierkanten, veelhoeken of driehoeken, en nog niet begiftigd met namen van goden en monsters waarmee ze niets hebben uit te staan.